

Geleceğin enerji üssü KAZAKİSTAN

Kazakistan Cumhuriyeti doğal kaynak açısından dünyanın en zengin ülkeleri arasında gösteriliyor. Ülkede 1200'den fazla mineral kaynak çeşidini barındıran yaklaşık 500 maden yatağı bulunuyor. Kazakistan tespit edilen çinko ve volfram kaynakları açısından dünyada birinci, gümüş, uranyum, kurşun ve krom madenleri alanında ikinci, bakır rezervleri açısından ise üçüncü sırada yer alıyor. 2011 yılında dünya uranyum üretiminin yüzde 35'ini gerçekleştiren Kazakistan'da diğer madenlerin de önemli rezervleri mevcut.

Yeni bir "Asya Kaplanı" olarak nitelendirilen Kazakistan önemli petrol ve doğal gaz rezervleriyle dünya enerji pazarları için büyük önem taşıyor. Önümüzdeki 10 yıl içinde Kazakistan dünyanın en önde gelen petrol üreticisi ve ihracatçılarından biri olmaya aday.

Hidrokarbon kaynakları bakımından eski SSCB ülkeleri arasında Rusya'dan sonra ikinci sırada yer alan Kazakistan bu özelliği sayesinde dünya enerji pazarının başlıca aktörlerinden birisi konumunda. BP İstatiksel Dünya Enerji Yorumu (BP Statistical Review of World Energy) raporuna göre, 2010 yılının sonu için Kazakistan'ın sahip olduğu kanıtlanmış petrol rezervlerinin miktarı 39,8 milyar varil (5,5 milyar ton) olup, dünya rezervlerinin yüzde 2,9'unu oluşturuyor. Ayrıca Hazar'ın Kazakistan kısmında tahmin edilen rezerv miktarının 17 milyar tona yakın olduğu belirtiliyor. Aynı kaynağa göre, Kazakistan'ın keşfedilmiş doğal gaz rezervlerinin 1,8 trilyon metreküp yani dünya rezervlerinin yüzde 1'i civarında olduğu ifade ediliyor.

Kazakistan Cumhuriyeti, küresel ekonomiyle bütünleşebilecek yüksek katma değerli ve yüksek teknolojiye sahip modern, çok yönlü bir ekonomi oluşturmayı hedefliyor.

KAZAKİSTAN EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ

Eski SSCB ülkeleri arasında en yüksek fert başına milli gelire ve ücret düzeyine sahip, Rusya'dan sonra ikinci büyük petrol üreticisi olan Kazakistan, 1992'den beri piyasalar üzerindeki hükümet kontrolünü ortadan kaldırmaya ve devlet işletmelerini özelleştirerek serbest piyasa ekonomisini uygulamaya yönelik ekonomik reform programını aktif bir biçimde uyguluyor. Bunda başarıya ulaşan Kazakistan, günümüzde Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri içinde bu açıdan en gelişmiş ülke olarak kabul ediliyor.

Kazakistan ekonomisinin genel yapısı, yüksek düzeyde ithalata dayalı, gerçekleştirilen üretimin büyük çoğunluğu petrol ve gaz sektörlerinde yoğunlaşıyor. Sermaye ve tüketim malları gerçekleştiren üreticilerin çoğunluğu fiyat ve kalite bakımından ithal mallarıyla rekabet edemiyor. Petrol sektörü yatırımlarındaki ve üretimindeki artış

Hazırlayan: **Gülder DEMİR** | *Editör*
gulder.demir@dunya.com

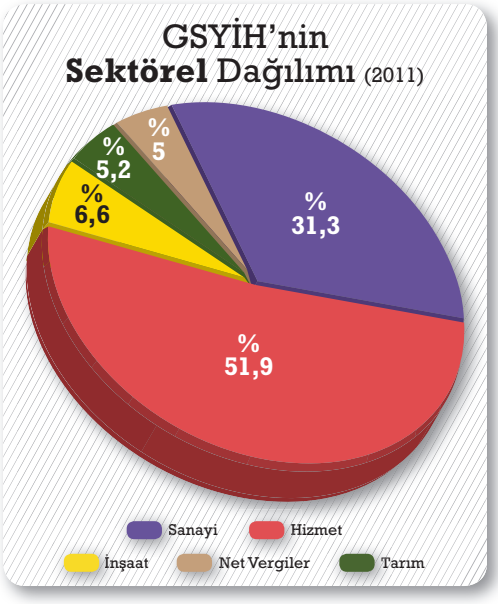

Temel Ekonomik **Göstergeler**

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
GSYİH (milyar $)	51,1	81	104,9	133,4	115,3	148,1	180,1
Kişi başı milli gelir ($)	3.771	5.292	6.772	8.514	7.164	9.070	11
Reel büyüme oranı (%)	9,7	10,7	8,9	3,3	1,2	7,3	7,5
Toplam İhracat (milyon $)	27.849	38.250	47.775	71.184	43.196	59.544	88.118
Toplam ithalat (milyon $)	17.352	23.677	32.756	37.889	28.409	30.438	38.039
Enflasyon oranı (TÜFE %)	7,5	8,4	8,8	9,5	6,2	7,8	7,4
Cari işlemler dengesi (milyon $)	-1.056	-1.999	-8.322	6.326	-4.068	3.013	13.609

Kaynak: *Kazakistan Cumhuriyeti İstatistik Ajansı*

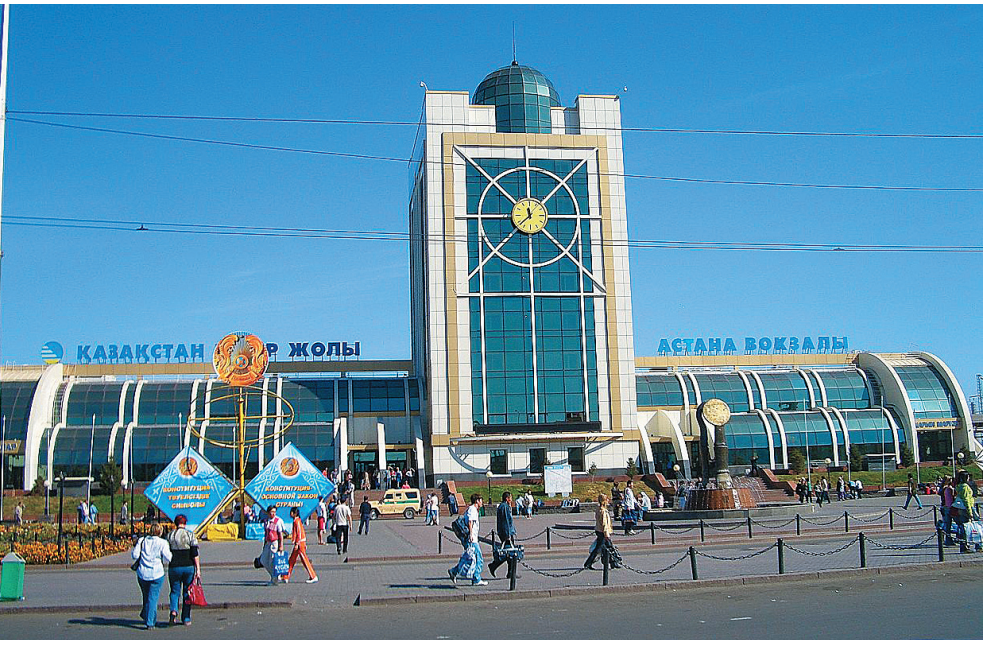

sermaye malları ithalatındaki artışın nedeni olarak gösteriliyor.

Kazakistan'ın denize kıyısı bulunmayan bir ülke olması ticaretin gelişmesini sınırlıyor. Dolayısıyla ihracatta ve ithalatta maliyetler yükseliyor. Ayrıca önemli petrol ve gaz ihracatı yollarının ülkenin dünya enerji piyasasındaki önemli rakipleri olan Rusya ve İran üzerinden geçmesi de Kazakistan'ın ticari gelişiminin önünde duran engellerden bir başkası oluyor.

Uluslararası deniz yollarına açılım Rusya ve Gürcistan'ın Karadeniz'deki limanları üzerinden sağlanırken, Kazakistan'ın ticari gemileri Karadeniz'e Volga-Don kanalından girebiliyor. Kazakistan'ın ihracatta başlıca ürünleri petrol başta olmak üzere mineral ürünler, metaller, gıda ve tarım ürünleri, ithalattaki başlıca ürünleri ise makine ve ekipman, mineral ürünler, kimyasallar olarak sıralanıyor.

Kazakistan'ın Dış Ticareti

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
İhracat (Milyon dolar)	27.849	38.250	47.775	71.184	43.196	59.544	88.118
İthalat (Milyon dolar)	17.352	23.677	32.756	37.889	28.409	30.438	38.039
Hacim	45.201	61.927	80.511	109.073	71.605	89.982	126.157

Kaynak: *Kazakistan Cumhuriyeti İstatistik Ajansı*

Eski SSCB ülkeleri içinde Rusya'dan sonra ikinci büyük petrol üreticisi olması nedeniyle Kazakistan ekonomisi büyük ölçüde petrol ihracatı gelirlerine dayanıyor. Petrol üretiminde dünyadaki toplam petrol rezervlerinin yüzde 3.2'sine sahip olan Kazakistan Orta Asya ile BDT ülkeleri içinde en sağlam bankacılık sistemine de sahip bulunuyor.

Kazakistan'da, petrol gelirlerini kullanarak, ekonominin enerji dışındaki sektörlerini kalkındırmak, bu sayede ekonomide çeşitlilik sağlamak, ekonominin petrole ve dolayısıyla dünya petrol fiyatlarına olan aşırı bağımlılığını kırmak amacıyla 2003 yılında açıklanan ve 2015 yılına kadar olan dönemi kapsayan "Yenilikçi Endüstriyel Kalkınma Programı" hayata geçirildi. Böylece GSYİH'de büyüme yıllık tabanda yüzde 8'in üzerinde tutularak, ekonominin çeşitlendirilmesi hedeflendi. Program dâhilinde turizm, petrol ve doğal gaz donanımı, gıda, tekstil, taşımacılık ve lojistik sektörleri öncelikli sektörler olarak belirlendi ve yeni teknolojiler kullanılarak bu alanlarda projeler hayata geçirildi. Sadece 2004 yılında söz konusu program çerçevesinde gerçekleştirilmiş olan projelerin sayısının 204 olduğu belirtiliyor.

"Yenilikçi Endüstriyel Kalkınma Programı" dâhilinde başta imalat sektörü olmak üzere enerji dışı sektörlerin kalkındırılmasını amaçlayan beş yeni devlet kuruluşunun oluşturulduğu görülüyor. Kazakistan Yatırım Fonu ve Ulusal Yenilik Fonu bu yeni oluşumlar arasında bulunuyor. Bununla birlikte özel sektörün gelişimine de ağırlık veren Kazakistan Cumhuriyeti'nde özel sektörün GSYİH içindeki payı yüzde 65, toplam istihdam içindeki payı ise yüzde 75 seviyesinde seyrediyor.

Kazakistan'da bugün üretimin yarısından fazlası petrol sanayiinin payına düşüyor. Enerji sektöründeki hızlı gelişme diğer sanayi dallarına da ivme kazandırırken, özellikle de metal işleme ve çelik üretiminde büyük ilerlemeler gözleniyor.

Hizmetler sektörü hızla gelişse de, genellikle küçük ölçekli işletmelerden oluşuyor. Geniş ve verim-

Kazakistan'ın Ticaret Yaptığı Başlıca Ülkeler (2011)

İHRACAT	%	İTHALAT	%
Çin	18,8	Rusya	42,8
İtalya	17,2	Çin	13,3
Rusya	8,5	Almanya	5,6
Hollanda	7,6	Ukrayna	4,7
Fransa	6	İtalya	3
İsviçre	5,7	Türkiye	2

Kaynak: *Kazakistan Cumhuriyeti İstatistik Ajansı*

li topraklara sahip olan Kazakistan Cumhuriyeti'nde tarım en fazla istihdam sağlayan sektör ve ülke bu alanda çok büyük potansiyeli barındırıyor. Dünyanın başlıca tahıl üretici ve ihracatçılarından biri olan Kazakistan'ın 2011 yılında toplam hububat üretiminin 27 milyon ton, buğday üretiminin ise 22,7 milyon ton olduğu biliniyor. Son dönemlerde hayvancılık da öne çıkarken, ülkenin önemli bir et ihracatçısına dönüşmesi için adımlar atılıyor.

YABANCI YATIRIMLAR

Kazakistan'da enerji sektörüne gelen yabancı yatırım sayesinde, bu sektör hızlı gelişim gösteriyor. Enerji sektöründeki gelişme ve ülkeye giren yabancı sermayenin artması, makroekonomik reformlarla desteklenince, Kazak ekonomisi 2000 yılından itibaren yüzde 9'un üzerinde yıllık ortalama büyüme oranlarına ulaştı. Ülke bu performansıyla reel büyüme anlamında dünyanın Çin'den sonra en hızlı büyüyen ikinci ekonomisi durumunda.

Bağımsızlığını kazanmasından beri ABD ve Avrupa ülkeleriyle ilişkilerini kuvvetlendirmeye çalışan Kazakistan, günümüzde dış ekonomik ilişkilerinde Rusya'yı daha ön planda tutuyor. Bu durum Rusya'nın Kazakistan'ın başlıca ticaret ortağı ve Kazakistan'ın petrollerini dünya pazarlarına ulaştırmak için kullandığı başlıca geçiş ülkesi olmasına bağlanıyor.

Kazakistan, yatırımları hızlandırmak için altyapı (elektrik ve telekom), hafif sanayi üre-

timi, sosyal hizmetler (sağlık, eğitim, spor, turizm) gibi öncelikli sektörlere kolaylıklar sağlanması için çeşitli kurumlar kurarak, mevzuat değişiklikleri yaptığı biliniyor. Kazakistan'ın petrol, doğal gaz ve maden rezervleri yabancı yatırımcılar için cazip sektörlerin başında geliyor.

Bağımsızlıktan bu yana doğrudan yabancı yatırımların çekilmesi konusunda önemli başarı sağlayan Kazakistan, Orta Asya'daki toplam doğrudan yabancı yatırımların yüzde 80'den fazlasını çekiyor.

Kazakistan Milli Bankası verilerine göre, 30 Eylül 2011 tarihi için ülkedeki yabancı yatırımların toplam hacmi 159,3 milyar dolar, bunun 92,3 milyar dolarını doğrudan yabancı yatırımlar oluşturuyor. Kazakistan'a yatırım yapan yabancı ülkelerin başında Hollanda, İsviçre, Fransa, İngiltere ve ABD geliyor. Kazakistan'daki Türk yatırımlarının yaklaşık tutarının 2,5 milyar dolar olduğu tahmin ediliyor. Yabancı yatırımlar açısından öncelikli alanlar tarım, hafif sanayi, kimya sanayi, metalürji, elektrik enerjisi, taşımacılık, lojistik, inşaat malzemeleri sektörleri olarak sıralanıyor.

Kazakistan Cumhuriyeti, yerli ve yabancı yatırımcılara eşit haklar tanıyor. Yabancı yatırımcılar, kanunlarla kısıtlama getirilen sektörler hariç, bütün sektörlerde yerli yatırımcılarla aynı statüde faaliyet gösteriyor. Mevcut yatırım mevzuatında yabancı yatırımcılar için özel teşvik uygulamaları bulunmuyor. Mevzuatta "yatırım teşviki" kavramı yerine, "yatırım ayrıcalıkları" (investment preference) olarak belirlenen uygulamalar söz konusu. Yatırım vergi ayrıcalıkları, gümrük vergisi muafiyeti, devlet ayni yardımları olarak yatırım ayrıcalıkları üç grup altında toplanıyor.

TÜRKİYE-KAZAKİSTAN TİCARİ VE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Türkiye-Kazakistan arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasından hemen sonra başlamış, bugün çok önemli bir boyuta ulaşmış bulunuyor. Ekonomik ilişkilerin yeni başladığı 1992 yılında 30 milyon dolar olan karşılıklı ticaret 2005 yılında 1 milyar dolar sınırını aştı. 2008 yılında Türkiye-Kazakistan ticaret hacmi bir önceki yıla göre yüzde 36,3 oranında yükselerek 3,2 milyar dolara çıktı. 2009 yılında bu rakam geriledi ve 1,7 milyar dolara indi.

Türkiye-Kazakistan İkili Ticareti ((Milyon $)

Yıllar	İHRACAT	İTHALAT	Hacim	Denge
2004	355,6	442,2	797,8	-86,6
2005	460	558,9	1.018,9	-98,9
2006	696,8	993,7	1.690,5	-296,9
2007	1.080	1.284	2.364	-204
2008	890,6	1.861,1	2.751,7	-970,5
2009	633,4	959,5	1.592,9	-326,1
2010	819	1.392,5	2.211,5	-573,5
2011	948,3	1.995,5	2.943,8	1.047,2

Kaynak: *TÜİK*

Bu gelişmenin her iki ülkenin genel ticaret hacminde yaşanan daralmaya paralel olduğu ve küresel ekonomik krizden kaynaklandığı biliniyor. Krizin etkileri zayıfladıkça karşılıklı ticaret hacminin 2008 yılındaki rakamların da üzerine çıkacağı ve kısa sürede 5 milyar dolar hedefine ulaşacağı varsayılıyor. Bu değerlendirmenin doğruluğunu 2010 ve 2011 yıllarında ulaşılan ticaret rakamları ortaya koyuyor.

Türkiye-Kazakistan arasında karşılıklı yatırımlar konusunda da sıkı bir işbirliği sürüyor. Kazakistan Cumhuriyeti İstatistik Ajansı verilerine göre, Kazakistan'daki yabancı sermayeli şirket sayıları dikkate alındığında Türkiye, Rusya ve Çin'den sonra Kazakistan'da en fazla yabancı hisseli şirkete sahip olan üçüncü ülke. Resmi rakamlara göre, Kazakistan'daki Türk yatırımlarının toplam tutarı 2,5 milyar doların üzerinde bulunuyor.

Son yıllarda giderek güçlenen Kazak özel sermayesinin Türkiye'deki yatırım faaliyetleri de artış gösteriyor. Türkiye'deki Kazak yatırımlarının toplam hacminin 2,5 milyar doların üzerinde olduğu tahmin ediliyor.

Türkiye-Kazakistan arasındaki ticari ve ekonomik işbirliğinden söz ederken, Türk müteahhitlik şirketlerinin Kazakistan'daki çalışmalarının önemini vurgulamak gerekiyor. Türkiye Müteahhitler Birliği'nin (TMB) 1972-2011 dönemini kapsayan verilerine göre, Türk inşaat firmalarının Kazakistan'da toplam değeri 14,9 milyar doları bulan 372 proje üstlendiği görülüyor. Türk müteahhitlerinin yurt dışında hayata geçirdikleri projelerin hacmi açısından Kazakistan 4. sırada yer alıyor.

Kazakistan'ın, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına vize uygulamaması, 30 günü geçmemek koşuluyla, Kazakistan'da vizesiz ikamet edebilmesi de iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin gelişiminde olumlu bir faktör olarak değerlendiriliyor.

Kazakistan'da Türk şirketlerinin faaliyetleri ticaret, telekomünikasyon, otel işletmeciliği, süpermarket işletmeciliği, petrol ürünleri ve gıda imalatında yoğunlaşıyor. Türkiye, Kazakistan'ın maden çıkarma sektöründe faaliyet gösteren 10 büyük yatırımcı ülkeden biri.

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), Kazakistan'daki en büyük Türk yatırımcısı ve Kazakturmunay (KTM) isimli şirketin çoğunluk hissesine sahip. Şirket günde 5 bin varil ham petrol üretimi gerçekleştiriyor. Ayrıca, Türk Eximbank, Kazakistan'a 55,7 milyon dolarlık kısmı ticaret finansmanına, 184 milyon dolarlık kısmı yatırım projelerine olmak üzere toplam 240 milyon dolarlık kredi kullanımı sağlamış bulunuyor.

Kazakistan'da Türk ürünlerinin imajının çok olumlu olması Türk yatırımcıları teşvik ederken, tarım, gıda sanayi, tekstil ve diğer hafif sanayi sektörü, enerji, madencilik, gemi inşaatı, özel bölge işletmeciliği, tıbbi hizmetler ve malzemeler, inşaat malzemeleri üretimi, otomotiv sektörü, mobilya imalatı, finans ve bankacılık (özellikle faizsiz bankacılık) sektörlerinde Türk yatırımcıların sayısı her geçen gün artış gösteriyor.